

Leo Ainolat meenutades

3. juunil 2020. a suri 91. eluaastal Tallinna Tehnikaülikooli endise matemaatika kateedri kauaaegne juhataja professor Leo Ainola. Leo Ainola juhatas matemaatika kateedrit aastail 1971–1991. Sellesse ajajärku jääb tema aktiivne tegevus tehnikaülikooli matemaatika õpetamise korraldamisel. 1991. aastal loobus professor Leo Ainola kateedrijuhataja ametist ja loovutas selle koha noorematele, ent ta jäi edasi kateedri professoriks. Kui varasematel aastatel õpetas ta kõrgemat matemaatikat informaatikutele, siis nüüd tuli tal vastavalt uutele õppeplaanidele õpetada matemaatilise füüsika võrrandeid tehnilise füüsika eriala üliõpilastele. 1997. aasta sügisel Leo Ainola emeriteerus.

Eesti Matemaatika Seltsi 2009. a aastaraamatus (lk 190–193) ilmus Leo Ainola 80. juubeli puhul tema üksikasjalik akadeemiline elulugu. Seepärast me ei hakka siinkohal kordama seal öeldut. Käesolevate ridade autor töötas kümme aastat Leo Ainolaga ühes ruumis, laud vastakuti. Nende kümne aasta jooksul sain teda lähemalt tundma ja panin ühte-teist tähele. Pereasjadest ta eriti ei rääkinud, ainult tütrepoeg Oskarist tuli tihtipeale juttu. Tundus, et Oskar oli talle lähedasem kui teised sugulased. Abikaasast ja tütarde emast oli ta lahus, hilisem

elukaaslane aga surnud. Järgnevas täiendan ülamineitud juubeliartiklis öeldut.

Leo Ainola sündis Viljandis 18. juulil 1929. aastal. Tema ema *Siina (Sinaida)* (1.01.1904–5.03.1992) ja isa *Jaan Ainola* (11.03.1907–6.06.1978) olid teenistujad. Perekonnanimi *Ainola* saadi perekonnanime *Padernik* eestistamisel. Isa Jaan sündis Viljandi kihelkonna Vana-Tänassilma mõisas. Vana-Tänassilma mõisas elasid ka Jaani esivanemad. Kiriklikult kuulusid Padernikud EELK Viljandi Pauluse koguduse alla. Leo ema Siina oli sündinud Karksi kihelkonna Polli mõisas. Siina ja tema vanemad olid õigeusklikud ning kuulusid EAÕK Karksi-Nuia koguduse alla. Leo emapoolne vanavanaema *Reet Suus* (20.04.1834–23.12.1884) oli sündinud aga Abja mõisa Atika küla Mulgi talus. Mulgi talusid oli Atika külas neli. Huvitav on märkida, et teises Mulgi talus sündis allakirjutanu vanavanaisa *Peeter Puusemp* (1844–1911). *Reet Suusi* vanavanaema *Anu* (1734–1786) ja allakirjutanu vanavanaema *Reet Puusempa* (1843–1921) vanavanaisa *Viira Tõnu* (1732–1792) olid õde-venda. Reet Suusi esivanemad elasid kõik Abja mõisas. Mainime siinkohal, et sõna *mulk* läks käibele just tänu Mulgi-nimelistest taludest Tartumaale lahkunud talupoegadele²³. Leo Ainola suguvõsas oli ka teisi, kes surid kõrges eas: ema Siina suri 88-aastaselt, tädi *Olga Martin* suri 97-aastaselt, tädi *Maria Heinsalu* suri 98-aastaselt.

Leo Ainola töötas aastail 1961–1971 ENSV TA Küberneetika Instituudis vanemteadurina. Tema teadustöö instituudis oli viljakas ja see tipnes teaduste doktori väitekirja kaitsmisega. Tallinna Polütehnilise Instituudi (TPI) matemaatika kateedrit juhatama kutsus teda instituudi tollane rektor *Agu Aarna* (1915–1989). Kateeder vajas nooremat ja energilisemat juhatajat. Küberneetika Instituudis olid head tingimused teadustööks ja Leo Ainola oleks meelsasti jätkanud oma sealset uurimistööd, kuid talle pakuti TPI poolt kolmetoalist korterit ning seniste kitsaste korteriolude tõttu ta nõustus pakkumisega. Nii alustas Leo Ainola 1971. aastal matemaatika kateedrit juhatama. Ta sukeldus kateedri töö ja instituudi matemaatikaõppe korraldamisse. Töökoormus oli suur ja see ei võimaldanud rahuldavalt tegeleda teadustööga. Tema

²³Vt artiklit: Pae, Taavi; Lust, Kersti (2017). *Mulkide nimetuse saamisloost ehk kas mulgid on tõesti rumalad?* Keel ja Kirjandus, 6, lk 434–451.

tööst õppetöö läbiviimise ja selle metoodilisel korraldamisel kirjutasime eelpool mainitud juubeliartiklis. Siinkohal lisame, et professor Rein-Karl Loide meenutuste kohaselt tuli 1991. a õppekavade ülevaatamise käigus professor Leo Ainola välja ideega luua tehnikaülikooli füüsikute ja matemaatikute jaoks nn „oma eriala“. See idee õnnestus realiseerida tehnilise füüsika eriala näol. Selle õppekava koostajateks olid Leo Ainola, Rein-Karl Loide, Jüri Engelbrecht ja Jaan Metsaveer. Nüüdsetes õppekavades on tehnilise füüsika eriala muutunud rakendusfüüsika erialaks. Ainolal oli ülikooli juhtkonnas suur autoriteet, nii et seda kasutades ja tehnilise füüsika eriala olemasolu arvestades tehti 1994. a teaduskondi luues matemaatika-füüsikateaduskond, mille baasil tekkis nüüdne loodusteaduskond.

Nn „oma eriala“ puudumine ei võimaldanud matemaatika kateedri õppejõududel juhendada ei kandidaadi- ega ka doktoriväitekirju. Alles tehnilise füüsika eriala loomise järel avanes võimalus magistri- ja doktoriõppeks (juba uue õppekorralduse kohaselt). Selle eriala lõpetanutest on paljud kaitsnud doktoritöid, mitmed neist matemaatikainstituudi õppejõudude juhendamisel. Momendil töötavad õppejõududena TTÜ küberneetika instituudi matemaatika osakonnas (see on matemaatika kateedri ja matemaatikainstituudi järglane TTÜ uues struktuuris) tehnilise füüsika eriala esimese lennu lõpetajad Liivi Kluge, Gert Tamberg ja Alar Leibak.

Vaatamata mitmetele olulistele ühiskondlikele kohustustele (TPI metoodikanõukogu esimees, TPI nõukogu liige, Vabariikliku Matemaatika Teaduslik-Metoodilise Nõukogu aseesimees) ei olnud Leo Ainola partei liige. Ta ei pürganud instituudis juhtivatele ametikohtadele, ta ei olnud nendest huvitatud. Samal ajal leidis kateedris õppejõude, kes karjääri huvides astusid parteisse. Seni kuni tervis lubas, võttis Leo Ainola osa kõigist matemaatikainstituudi üritustest ja koosviibimistest. Üleülikoolilistest üritustest võttis ta osa ainult iga-aastasest õppeaasta alguses toimunud üleülikoolilisest avaaktusest TTÜ aulas. Üleülikoolilistest sügispiknikest ta osa ei võtnud. Samuti ei käinud ta iga-aastastel professoritele korraldatud rektori jõulu-vastuvõttudel.

Pärast emeriteerumist 1997. a algas professor Leo Ainolal järjekordne viljakas teadustöö periood. Aastail 1996–2014 ilmus kokku 63 artiklit,

mille üheks autoriks oli Leo Ainola. Need artiklid on kõik kaasautoritega. Tema panuseks nendes artiklites oli matemaatilise aparatuuri ja seejärel lahendusalgoritmide leidmine kaasautorite käsitletavatele probleemidele. Algul oli Ainola koostööpartneriks professor Uno Liiv (1930–2015), kelle grandil ta oli ja kes uuris teoreetilise ja eksperimentaalse hüdrodünaamika probleeme. Uno Liiv oli samal ajal Konsultatsioonibüroo OÜ Corsoni tegevdirektor ja Ainola sõnade kohaselt kasutas grandii summasid ka oma büroo huvides. Ainola luges seda ebaeetiliseks ja loobus koostööst Uno Liiviga. Olgu märgitud, et Uno Liiv oli ka ühiskondlikult aktiivne, ta oli TTÜ muinsuskaitse klubi asutaja ja esimees 1987–1992 ning Eesti Kongressi delegaat 1991–1992. Nooruses oli ta kahekordne NSV Liidu koolinoorte meister kergejõustikus (1948) ja Eesti NSV kergejõustikukoondise liige aastail 1948–1959.

Seejärel hakkas Leo Ainola abistama ehitusteaduskonna professorit Tiit Koppelit (1945–2014), kes oli oma väitekirjad kaitsnud Uno Liivi juhendamisel. Tiit Koppeli teadustöö põhisuundadeks olid mittestatsionaarne voolamine survetorudes ja hüdrauliliste võrkude modelleerimine. Koostöö käigus Koppeliga tuli Ainolal kasutusele võtta ka graafiteooria õpikud. See oli Ainolale iseloomulik, et ta tutvus kogu aeg käsitlusel olevate teemade kirjandusega. Koostöö Koppeliga kestis kuni Tiit Koppeli surmani. Viimane Ainola kaasautorluses ilmunud artikkel oligi kirjutatud Tiit Koppeliga. Aasta oli siis 2014 ja Ainola oli 85-aastane. Aga siis Ainola enam matemaatikainstituudis ei käinud. Ta kohtus Koppeliga oma kodus Sõpruse puisteel. Matemaatikainstituudis käis ta viimati enne oma 80. sünnipäeva. 80. sünnipäeva puhul viisime talle sünnipäevakingituse ja lilled kolleegide poolt – mina, Ivar Tammeraid ja Endel Ruustal.

Kolmas ja alaline koostööpartner Leo Ainolale oli akadeemik Hillar Aben Küberneetika Instituudist. See koostöö viis Ainola koos H. Abeni, J. Antoni ja A. Errapartiga Eesti teaduspreemiani.

Leo Ainola tööstiil oli järgmine. Hommikuti töötas ta kodus. Siis tuli ta tööle, kuulas ära ülikooli uudised ning asus arvutiga tööle. Ta kasutas arvutipaketti *Mathematica* oma ideede testimiseks. Seejärel kohtus ta oma koostööpartneritega ning kavandas nendega järgnevad uurimisetapid. Kui kõik see oli juhtunud, läks ta Viivi Russiga (TPI ja

TTÜ kauaaegne teaduslik sekretär²⁴) kohvi jooma ning pärast seda koju. Uurimistöö lõpptulemus vormistati artiklina või aruandena, vastavalt vajadusele.

Minule matemaatikainstituudi direktorina töötades oli Leo Ainola moraalseks toeks ja andis aeg-ajalt väärtuslikku nõu. Samas, ta ei sekkunud minu juhtimistegevusse. Instituuti saabus pidevalt ülikooli teistest allasutustest kirju igasuguste korraldustega. Ainola soovitas paigutada nendest vähemtähtsad ühte virna ja oodata ära, mis juhtub. Sageli ei juhtunud midagi. Ta armastas ikka öelda: „Mis ei anna tagasi lükata, see tuleb edasi lükata“. Tõenäoselt pole see tema originaalmõte, aga kõlas ilusasti. Meil instituudis oli mitmeid keerulise iseloomuga õppejõude, kelle nõudmiste tase üliõpilastele ei vastanud õpetamise iseloomule ning üliõpilased tulid matemaatikainstituuti või oma teaduskonna deканаati selle üle kurtma. Ainola soovitas vahetada nende õppejõudude puhul teaduskondi. See küll ei lahendanud tegelikku probleemi, aga vältis muud kardinaalsed lahendused. Ainola oli heatahtlik ja ei tahtnud kolleegidele halba, vaatamata nende jäärapäisusele.

Isiklikust elust rääkis Leo Ainola vähe. Teada on, et tal oli kaks tütart. Temaga ühes toas töötades ja vesteldes ta aeg-ajalt ühte-teist siiski mainis. Nagu käesoleva loo alguses öeldud, suhtles ta tihedalt tütrepoeg Oskariga, kes tollal õppis Tallinna Ülikoolis. Suviti veetis Ainola tavaliselt ühe kuu Pärnus kellegi tuttava elamus. Välisreisidel ta ei armastanud käia. Ühel suvel pidi üks tütardest koos elukaaslasega viima teda autoreisiga Prantsusmaale, kuid millegipärast jäi see reis ära.

Lõpetuseks ei saa märkimata jätta TTÜ juhtkonna ja selle lähikonna suhtumist oma teenekatesse professoritesse. Kui vahetult pärast Leo Ainola surma saatsime matemaatikainstituudi tollase direktori Jaan Jannoga nekroloogi ülikooli ajakirja *Mente et Manu* toimetusse, siis ei tulnud sellele mingit vastukaja. Nekroloog ootab ilmumist siia maani. Veel tuleb peatuda TTÜ sajandaks aastapäevaks ilmunud kogumikul²⁵. Seal pole sõnagi Leo Ainola märkimisväärsesst panusest matemaatilise

²⁴Ta oli TPI teaduslik sekretär, kui ma 1975. a tulin tööle TPI-sse, ning oli seda ka TTÜ-s siis, kui mind 1997. a valiti professoriks.

²⁵ Tallinna Tehnikaülikool 1918–2018. Tallinn, TTÜ kirjastus, 2018.

hariduse kujundamisel Tallinna Tehnikaülikoolis. Muidu soliidne kogumik, aga kiiruga tehtud ja ei kajasta ülikooli ajalugu igakülgsest.

Leo Ainola elust viimastel eluaastatel teadsime vähe. Mõned aastad tagasi helistasime omavahel aeg-ajalt. Ta tundis ikka huvi matemaatikainstituudi käekäigu vastu. Siis aga tuli ühel temale helistamisel vastus, et antud number pole enam kasutusel. Pärast seda olime teadmatuses, kuni lugesime ajalehest surmateadet. Seal polnud märgitud, millal või kuidas toimub ärasaatmine. Nüüd teame, et Leo Ainola põrm sängitati 26. juunil 2020. a Tallinna Pärnamäe kalmistule oma isa ja ema kõrvale.

Kolleegid jäävad mälestama Leo Ainolat kui sõbralikku, heatahtlikku, seltskondlikku ja rõõmsameelset inimest.

Peeter Puusemp

Leo Ainola kauaegne kolleeg